

Margarita CIOBANU

Cecenia – o criză încă nerezolvată

Conflictul ruso-cecen, deși nu este unul de talia crizelor din Orientul Mijlociu, a devenit un conflict foarte controversat la ora actuală. A început ca un simplu conflict care ținea de natura internă a unui mare stat – Rusia –, dar s-a internaționalizat rapid din cauza încălcărilor masive ale drepturilor omului și nerespectării normelor de drept internațional, la care a aderat și Rusia. Reacția târzie a comunității internaționale și a organizațiilor internaționale, în special, a condus la prelungirea acestui război și la agravarea daunelor și distrugerilor din Cecenia. Interesele referitoare la resursele naturale ale regiunii și rezistența aprigă a națiunii cecene, care și-a dorit dintotdeauna independența față de Rusia, a transformat o criza regională într-un adevărat război de secesiune, care durează și astăzi.

În analiza naturii conflictului ruso-cecen trebuie avut în vedere că acesta nu implică competitori comuni pentru distribuția puterii statului sau accesul la putere. Nu este nici un conflict orizontal între două grupuri etnice luptând pentru păstrarea identității lor culturale sau luarea de poziții, valori sau resurse ale puterii locale. Mai degrabă acesta poate fi numit un conflict vertical, între autoritățile centrale ale unui stat federal și ale unei unități sub-naționale, definită constituțional drept membru al Federației, dar care luptă pentru independență și suveranitate statală sau relații confederale. Problemele controversate sunt delimitarea puterii în interiorul unui stat versus cererile pentru relații inter-statale. Este un conflict între un popor indigen concentrat teritorial, cu o istorie a unei suveranități politice care are întâietate față de anexarea forțată a statului care pretinde integritate teritorială împotriva cererilor secesioniste și de divizare. Dacă e să analizăm poziția Ceceniei, argumentul ei central se concentrează în jurul faptului că lupta sa pentru independență este o continuare a rezistenței pe care a depus-o împotriva Rusiei colonialiste încă din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Cecenii n-au acceptat niciodată anexarea lor forțată de către Imperiul Rus în 1859, după un război sângeros de 30 de ani, și nu au acceptat niciodată integrarea țării ca regiune autonomă în spațiul sovietic, în 1920. Pentru ei Rusia reprezintă nu doar succesoarea Uniunii Sovietice, ci și a Imperiului Rus. De aceea, cecenii au insistat întotdeauna ca lupta lor cu Rusia să fie percepută în contextul decolonizării. Iar afirmațiile lor sunt bine susținute de probe și date empirice care le sprijină cazul. Astfel, partea cecenă face referire la rezoluția Națiunilor Unite din 1960, care acorda independență țărilor coloniale în baza principiului autodeterminării. Această rezoluție stipulează: „Subjugarea popoarelor de subjugări străine, dominare și exploatare constituie negarea drepturilor fundamentale ale oamenilor, fiind contrară Cartei Națiunilor Unite și este un impediment pentru promovarea păcii mondiale și cooperării... Toți oamenii au dreptul la autodeterminare, în virtutea acestui drept ei pot să-și determine în mod liber statutul lor politic și să-și urmărească în mod liber dezvoltarea lor economică, socială și culturală”. Cu toate acestea, aceeași rezoluție a Națiunilor Unite, declară: „Orice încercare de separare totală sau parțială de unitatea națională de bază și integritatea teritorială a unei țări este incompatibilă cu scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite”, parte care se referă și legitimează poziția Rusiei în acest conflict. Astfel, rușii arată că în Rusia ar trebui să fie susținut dreptul la autodeterminarea popoarelor, cu excepția celor care doresc separarea de Rusia. Mai mult decât atât, poziția Rusiei este că popoarele care au făcut parte din Uniunea Sovietică au avut ocazia să devină independente în momentul destrămării acesteia. Astăzi, Rusia are dreptul legitim de a-și apăra statutul ei actual și să ia poziție împotriva provocărilor externe și interne. Pe de altă parte, Rusia poate doar accepta ca Cecenia să-și realizeze dreptul la autodeterminare sub forma unei autonomii politice extinse, contrar voinței cecenilor care susțin că au dreptul să-și realizeze dreptul la autodeterminare doar în cadrul unui stat independent.

Aceste poziții contradictorii s-au reflectat în ultimele negocieri forțate dintre cele două părți. În timp ce Rusia insistă pentru negocieri asupra delimitării puterii cecene în baza unui tratat interstatal, poziția cecenilor era de a plasa independența cecenă ca o condiție a negocierilor, președintele cecenilor, Dudaiev, insistând și pentru negocieri de la președinte la președinte.

În baza dreptului internațional există câteva acte mult mai disputate decât rezoluția ONU cu privire la decolonizare și la dreptul popoarelor la autodeterminare. Acest drept a fost interpretat în două direcții: pe de o parte, este un drept atribuit statelor și grupurilor subnaționale până la posibilitatea formării unor noi state independente. Unii avocați, teoreticieni și politicieni susțin, însă, că principiul autodeterminării popoarelor este valid doar pentru popoare care se află sub conducere colonială. Alții împart opiniile conform cărora rezoluția cu privire la autodeterminare trebuie interpretată ca un drept pentru toate popoarele, nu numai pentru cei care se află într-un context de decolonizare. În felul acesta, prin recunoașterea faptului că Uniunea Sovietică a fost un imperiu, liderii ruși resping noțiunea conform căreia noua Rusie post-sovietică este un imperiu. Aceasta este și opinia care prevalează în cercurile guvernelor occidentale și în cercurile academice, deși sunt și academicieni care nu sunt de aceeași părere, care considerând că actuala Rusie este un stat mult mai artificial decât era URSS-ul, aceasta neexistând în istorie în limitele sale decât atunci când s-a constituit ca o putere sovietică și a pretins să fie recunoscută de întreaga lume, la fel ca și dreptul legitim de a hotărî singură soarta Ceceniei, care este doar o problemă internă. Cu toate că, indiferent de ce probleme are Rusia în plan intern, conflictul cu Cecenia nu poate fi perceput altfel decât ca unul imperial. Problema moștenirii Rusiei nu numai ca stat, ci și ca imperiu care a avut sub dominația sa numeroase națiuni, nu a atras prea mult atenția politicianilor din Vest sau a comunității internaționale, mai ales în momentul destrămării Uniunii Sovietice. Chiar și Legea din Sovietul Suprem din 1990, care acorda dreptul la independență republicilor autonome, a trecut aproape neobservată în cercurile din Vest. În afară de deciziile proprii ale lui Stalin, care decidea de unul singur ce republici merită statutul de republică și ce republici să fie subordonate celor autonome, nu este nici o justificare în istorie în virtutea căreia popoarele care au avut republici în trecut să merite să devină independente și cele care nu au avut să rămână subordonate altora. Astfel, dacă controversele actuale asupra principiului autodeterminării țin doar de o retorică inutilă, cel puțin Cecenia este cazul în care acest principiu ar trebui să fie măcar luat în considerare.

În viziunea Rusiei, Cecenia este percepută ca o amenințare a terorismului și nu o victimă a agresiunii rusești. Ambele războaie au fost izolate în cadrul vieții politice, Rusia acordând o importanță minoră acestora. Devenind „piatra funerară” a puterii rusești, Cecenia a servit, pentru o perioadă, din 1999, drept creuzet pentru restabilirea acelei puteri. În **Manifestul Sfârșitului de Mileniu**, Putin a subliniat că Cecenia face parte din viitorul Rusiei. Într-o declarație de presă din 2000, acesta arăta: „În opinia mea, suportul nostru activ pentru acțiunile din Caucaz se datorează nu numai unei identități naționale lezate, dar și unui sentiment vag că statul a devenit slăbit și trebuie să devină puternic”. Pentru Putin, războiul cecen amenința Rusia cu dezintegrarea și asocierea cu alte pierderi mai mari. Teama că zona de insecuritate din Cecenia s-ar muta spre Volga și s-ar răspândi spre alte republici, rezultând o „yugoslavizare” a Rusiei, a provocat cel de al doilea război ruso-cecen.

După atacurile din 11 septembrie din Statele Unite ale Americii, Putin a evidențiat rapid legătura dintre Osama bin Laden și rebelii din Cecenia, identificând fundamentalismul islamic radical drept amenințarea comună împotriva vestului, declarând că Rusia și Statele Unite ale Americii au un inamic comun, acceptând să participe la campania americană. După 11 septembrie, Rusia devine parte a coaliției internaționale împotriva terorismului, iar criticile cu privire la implicarea acesteia în Cecenia trec în umbră.

Departate de speculațiile și argumentele de față ale Rusiei, motivele pentru care Ceceniei nu i-a fost acordată independența sunt de ordin geopolitic și economic. Alte motive subsecvente care rezultă din acestea pot fi următoarele:

- Rusia nu a acceptat niciodată separarea Ceceniei din frica de a nu încuraja și alte republici să-i urmeze calea;
- anarhia rezultată în Cecenia a întărit credința Rusiei că regiunea nu trebuie să fie independentă și să submineze însăși integritatea teritorială a Rusiei;
- mai mult decât atât, petrolul este un factor destul de important pentru Rusia, având în vedere interesul pentru principalele conducte de petrol care traversează Groznai, dar și temerile față de implicarea vestului în problema petrolului din regiune.

Dacă conflictul ruso-cecen s-a transformat rapid într-un conflict de răsunet internațional, din cauza încălcărilor grave ale drepturilor omului, trebuie văzut ce a făcut comunitatea internațională pentru rezolvarea sa. Probabil mulți nu știu că războiul ruso-cecen este unul pe care vestul l-a ignorat mereu. Fiind catalogat drept un conflict intern, ce privește în mod particular Federația Rusă, războiul ruso-cecen a primit cele mai pasive reacții, dintre toate conflictele care se desfășoară la ora actuală în lume. Încă de la început, liderii occidentali au ezitat să intervină în conflictul ruso-cecen, pentru a nu afecta relațiile cu Federația Rusă. Președintele american Bill Clinton compara războiul din Cecenia cu războiul civil american, iar acest război nu putea strica relațiile sale cu președintele rus Boris Elțan, în opinia sa. Reacția Statelor Unite ale Americii față de primul război a fost foarte slabă, deși, dacă acestea se implicau încă de la început, existau șanse ca cel de al doilea război să fie prevenit. Chiar și în momentul intensificării conflictului, în 1994, când intervenția militară a Rusiei era mai mult decât sigură, guvernele occidentale nu au apelat la nici un instrument internațional pentru a aduna informații despre conflict sau pentru a recurge la măsuri de diplomatie preventivă și mediere.

Abia la întâlnirea liderilor OSCE din 1999, administrația Clinton a admis că războiul ruso-cecen nu mai este o criză internă, ci una internațională. Deși Statele Unite ale Americii își exprimaseră, în sfârșit, dorința de a interveni și de a contribui la rezolvarea conflictului, acest lucru a început să irite Rusia și mai mult. În mod direct, Statele Unite nu au dorit niciodată să se implice, diplomatic sau militar, în Cecenia, însă nu puteau fi indiferente când era vorba de încălcările convențiilor internaționale de către Rusia. Criticile față de cel de al doilea război erau îndreptate spre brutalitatea și atrocitatea cu care comandamentele militare ruse acționau în Cecenia, liderii occidentali realizând abia acum cât de grave sunt încălcările drepturilor omului, în special ale cetățenilor ceceni din zonă. În Congresul american răsunau voci care propuneau expulzarea Federației Ruse din G8. După mai multe presiuni făcute de președintele Bill Clinton pentru monitorizarea războiului prin intermediul altor părți terțe, Putin a acceptat, în cele din urmă, vizita câtorva organisme și personalități pe teritoriul Ceceniei – Ministrul extern al OSCE, comisarul Națiunilor Unite pentru drepturile omului și Crucea Roșie.

Cu toată brutalitatea și severitatea campaniei ruse în Cecenia, Rusia își continua relațiile pe plan internațional cu toate instituțiile din care făcea parte, fără remușcări sau atenționări din partea altor membri, beneficiind chiar de fonduri mari din partea FMI, pentru reconstrucție. Cu toate acestea, guvernele occidentale făceau presiuni asupra FMI de a nu acorda Rusiei aceste fonduri, întrucât încălcarea convențiilor internaționale la care era semnatară, deși FMI nu dorea să-și piardă imaginea sa de garant, mai ales că și Rusia, ca alte state, era membră cu drepturi depline. În linii mari, atitudinea țărilor occidentale față de conflict trebuia pusă în practică de către organizațiile internaționale care aveau dreptul de intervenție. Cu toate acestea, organizațiile au jucat un rol mult mai slab decât ar fi putut, în prevenirea conflictelor, managementul, rezoluția și asistența umanitară a acestora.

În timpul ambelor războaie ruso-cecene au avut loc violări masive ale dreptului umanitar internațional și ale drepturilor omului. Drepturile omului constau din convenții internaționale și declarații, dintre care multe au fost incluse în dreptul internațional

obișnuit, unind mai multe state și având o aplicabilitate internațională. Dreptul umanitar internațional se aplică doar conflictelor armate, interne sau internaționale. Numărul convențiilor internaționale și al altor documente relevante este foarte mare. Acestea includ: *Declarația Universală a Drepturilor Omului* (1948), *Convenția pentru prevenirea și pedepsirea crimelor și genocidului* (1948), *Acordul Internațional cu privire la drepturile politice și civile* (1966), *Convenția împotriva torturii și altor atrocități, tratamentului inuman sau pedepselor degradante* (1984), *Convenția cu privire la statutul refugiaților din 1951 și protocolul ei adițional din 1967*, *Convenția pentru drepturile copilului* (1989). În context regional, mai există câteva convenții în baza aderării Rusiei la Consiliul Europei, în 1966: *Statutul Consiliului Europei*; *Convenția Europeană a drepturilor omului și Convenția Europeană împotriva torturii și a tratamentului degradant* (1987).

Ambele părți implicate în război au comis violări serioase în privința dreptului umanitar internațional și a drepturilor omului, ceea ce înseamnă că ambele părți implicate sunt la fel de vinovate și responsabile. Cu toate acestea, partea rusă atenționa întruna asupra violărilor comise de Cecenia, fără să țină cont de cele pe care le comitea singură zilnic. Nu există dubii că, în ambele războaie, Rusia a săvârșit numărul cel mai mare de atrocități și încălcări. Aceasta este concluzia la care au ajuns câteva din rapoartele menționate mai sus. Printre cele mai severe violări asupra cecenilor au fost acțiuni de ucidere a ostaticilor în timpul primului război din Budjonovsk și Kizlyar, iar în ambele cazuri cei mai mulți ostatici au fost uciși de ruși. Cecenii și-au expus civilii sub focul armelor rusești atunci când luptele se țineau direct în orașe, în special în zone locuibile. Există rapoarte conform cărora cecenii au executat lideri ai satelor sau ai altor regiuni care nu doreau să coopereze cu ei sau preferau cooperarea cu autoritățile ruse. De asemenea, partea rusă i-a acuzat pe ceceni de capturarea prizonierilor de război, pe care i-au ținut în condiții drastice sau i-au maltratat, de atacurile teroriste de la Beslan și de la teatrul din Moscova. Cu toate acestea, cei mai mulți care au avut de suferit de pe urma acestor violări au fost cu siguranță copiii și femeile din Cecenia.

Războiul a fost și este o adevărată catastrofă pentru Cecenia, pentru poporul cecen și pentru Rusia, de asemenea. Nu se știe încă exact numărul victimelor și al pierderilor, dar se știe că războiul a fost și rămâne unul din cele mai sângeroase din era post război rece. Numărul refugiaților este enorm. Distrugerile fizice ale Ceceniei sunt imense, încât Ceceniei i-ar trebui zeci de ani pentru reconstrucția și restabilirea unei societăți funcționale, deși circumstanțele nu sunt nici pe departe optimale. Mai mult decât atât, războiul a radicalizat politica națională a Ceceniei și a poporului cecen. În mod special, reacțiile minimale ale Occidentului, la adresa încălcărilor drepturilor din Cecenia, i-au alienat pe ceceni de la valorile și ideile occidentale. Lipsa preocupărilor față de problema Ceceniei a condus la fertilizarea ideilor politice și religioase radicale, care înainte de război nu aveau nici un succes (Legea Sharia, spre exemplu).

Războiul a fost un dezastru și pentru Rusia, pentru poziția ei în lume, pentru forțele sale armate și pentru economie. Mult mai important, războiul a fost un dezastru pentru dezvoltarea democratică a Rusiei, slăbind forțele democratice guvernamentale și întărindu-le pe cele ale președintelui. Pe de altă parte, au fost și reacții pozitive din partea societății civile, care și-a manifestat nemulțumirile față de război prin intermediul presei rusești. Partidele nu au reușit să facă prea mult pentru rezolvarea conflictului, iar criticile din presă s-au diminuat treptat, din cauza intereselor în declin și a presiunilor politice și financiare.

Rățiunea de a fi a politicilor occidentale era de a acorda suport președintelui Elțîn ca garant al reformelor politice și economice. Deși, în realitate, decizia de a nu interveni nu a reprezentat un sprijin cu adevărat pentru promovarea democrației în Rusia. Rusia a trebuit să aleagă între democrație și imperiu. Rusia nu poate deveni cu adevărat o democrație și, în același timp, să forțeze națiuni întregi să rămână în interiorul federației sale, deși această cale a ales-o chiar în 1994. Rusia a fost îndemnată să adere la normele și legile internaționale, iar drept consecință, normele și reglementările internaționale și-au

pierdut din credibilitate, chiar și Convenția de la Geneva sau alte mecanisme OSCE. Acceptând Rusia în Consiliul Europei în timp ce războiul era încă în desfășurare, iar autoritățile ruse recurgeau la atacuri sângeroase împotriva civililor, această organizație și-a subminat autoritatea.

Natura războiului a intensificat necesitatea pentru asistență umanitară. Un număr mare de organizații umanitare erau active în Cecenia în timpul războiului, deși condițiile în care acestea lucrau erau extrem de dificile și periculoase. Una din cele mai grave consecințe a politicilor occidentale versus conflictul ruso-cecen a fost lipsa sprijinului pentru eforturile umanitare în Cecenia. Ca și alte organizații, „Medicine sans Frontieres” s-a confruntat cu lipsa sprijinului diplomatic, care făcea munca mai dificilă, iar lipsa presiunii diplomatice și politice din partea organizațiilor internaționale și a guvernelor occidentale a costat mii de vieți omenești, a condus la prelungirea războiului și la extinderea acestuia spre celelalte republici.

Prin urmare, acest conflict de dimensiuni mici, în aparență, are repercursiuni asupra întregii zone a Caucazului și chiar asupra întregii comunități internaționale. Nerespectarea tratatelor și a normelor de drept internațional de către un stat care și-a luat acest angajament afectează și mai mult întregul sistem al securității internaționale, existând pericolul destabilizării acestuia și a continuării conflictelor și războaielor în următorii ani.

-
- James M. Goldgeier, Michael McFaul, *Power and Purpose, USA Policy towards Russia after the cold war*, 2004.
 - Lindsey Hilsum, *The conflict the West always Ignores*, articol accesibil online la adresa <http://www.newstatesman.com/200401260014>, accesată în data de 15. 03. 2007.
 - Märta Lisa Magnusson, *The Failure of Conflict Prevention and Management: The Case of Chechnya Part I: Conflict Assessment and Pre-War Escalation*, în *Conflict and Forced Displacement in the Caucasus*, 1999.
 - Idem, *The Negotiation Process Between Russia and Chechnya. Strategies, Achievements and Future Problems in Caucasus*, 2001.
 - Richard Sakwa, *The Putin Way in Putin Russia's Choice*, Routledge, 2004, London & New York, p. 171.
 - Jan Nederveen Pieterse, *World Orders in the Making, Humanitarian Intervention and beyond*, 1998.

